

І. Шишко,

здобувач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВ ОСОБИ

Значущості дана проблематика набуває в сучасний період формування України як демократичної, соціальної та правової держави, процес становлення якої ускладнюється певними факторами, такими як нестабільність господарювання, низька ефективність діяльності управлінських структур, соціальні конфлікти тощо.

Реальність демократії в суспільстві є основою реальності гарантій прав особи. Їх здійснення та повна реалізація можливі лише за умов додержання та виконання обов'язків як з боку держави, так і самих людей. Кожен має можливість використовувати свої права за власним розсудом, здійснювати вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей.

Формування громадянського суспільства в Україні неможливе без належного гарантування прав особи. Зрозуміло, що проголошення прав та їх дотримання – це різні речі. На основі положень Конституції України, що стосуються насамперед прав і свобод людини, необхідно прийняти ті закони, якими буде встановлено ефективний механізм здійснення цих прав і свобод, зокрема авторського права.

Підвалини реальності прав і свобод людини та громадянина полягають в тому, що права та свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів, або внесенні до них змін, не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. А для цього необхідні відповідні гарантії здійснення людиною своїх прав та свобод. Важливу роль у цій ситуації відіграють норми міжнародного права.

Як показує міжнародний досвід, ефективність гарантій основних прав і свобод людини та громадянина залежить від рівня розвитку правових інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу життєвих благ, правотворчої діяльності в суспільстві, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди, наявності належного функціонування державної влади та інше.

Таким чином, гарантії прав і свобод людини та громадянина, їх широта, реальність, здійсненність виражають не тільки фактичний та юридичний статус особи в суспільстві, а й суть діючої в країні демократії, соціальні можливості, які закладені в самому суспільно-му ладі. Вони – показники зрілості суспільства, його досягнень, тим більше, що на державу та її органи Конституція і закони України покладають обов'язки забезпечення прав особи.

Теоретичною основою цього дослідження є роботи таких українських вчених: В. Авер'янова, А. Берлача, М. Козюбри, Р. Калюжного, А. Колодія, В. Копейчикова, С. Лисенкова, А. Олійника, В. Погорілка, П. Рабіновича, В. Тація, Ю. Тодики, О. Чомахашвілі, М. Цвіка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та інших.

Мета цієї статті полягає у розгляді основних доктрин прав особи та з'ясування у цій системі місця авторських прав особи.

Як зазначає Е.О. Оліфіренко, природно-історичне обґрунтування людських прав у сучасній світовій політичній думці явно переважає. Поняття прав людини вживається широко і вузько. В широкому значенні права людини

охоплюють весь спектр, найширший комплекс прав і свобод особи, їх різноманітні види. У вузькому значенні розуміються тільки ті права, що не надаються, а лише охороняються і гарантуються державою, діють незалежно від їх конституційно-правового закріплення і державних кордонів. Це рівність усіх людей перед законом, право на життя і тілесну недоторканність, повага людської гідності, свобода від довільного, незаконного арешту або затримання, свобода віри і совісті, право батьків на виховання дітей, право на опір гнобителям тощо.

Сучасне розуміння прав людини склалося після Другої світової війни. Кульмінацією цього процесу стало проголошення «Загальної декларації прав людини» Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948.

Заснування Міжнародного комітету Червоного Хреста в 1864 та перші Женевські конвенції 1864 року заклали основу міжнародного гуманітарного права, що отримало подальший розвиток після двох світових воєн.

Світові війни, великі втрати життя та значні порушення прав людини в них призвели до створення нових інституцій, що повинні стояти на захисті прав людини. Ліга Націй була утворена в 1919 році разом із підписанням Версальського договору. Перед нею ставилася мета роззброєння, запобігання війнам через колективну безпеку, врегулювання конфліктів між державами методами дипломатії, покращення життя людей у всьому світі. В її мандат була закладена значна кількість прав людини, які пізніше були проголошені в Загальній декларації прав людини.

На Ялтинській конференції 1945 року союзні держави домовилися створити новий орган, який успадкував би роль Ліги – Організацію Об'єднаних Націй. Одразу після заснування ООН стала виконувати важливу роль у встановленні міжнародного права, зокрема щодо прав людини.

Насамперед, це право на життя, вільну працю, освіту.

Розглянемо види прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Права людини, обмеження чи тимчасове припинення яких у демократичній державі не допускається за жодних обставин. До них належать наступні права: право на життя, тілесну недоторканність, повагу людської гідності, недоторканність приватного життя, особисту та сімейну таємницю, захист честі та доброго імені, свободу совісті, свободу віросповідання, а також правовий, судовий захист, правосуддя і пов'язані з ним важливі процесуальні правила. Дані права ще іноді називають в літературі абсолютними. Забезпечення цих прав є основною ознакою демократичності суспільства.

Залежно від характеру свободи, відображеної в правах або юридичних свободах, розрізняють негативні і позитивні права і свободи людини і громадянина, що відображає позитивні та негативні аспекти свободи.

Позитивні права людини фіксують обов'язки держави, осіб і організацій надати громадянину ті або інші блага, здійснювати певні дії (право на соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, гідний життєвий рівень тощо). Здійснення позитивних прав неможливо без наявності. У держави достатніх ресурсів. їх конкретне наповнення прямо залежить від багатства країни і демократичності її політичної системи.

Негативні права визначають обов'язки держави та інших людей стримуватися від тих або інших дій у ставленні до особи. Держава в таких умовах охороняє індивіда, особу від небажаних втручань і обмежень, що порушують їх свободу. Такі права – основні, абсолютні; їх здійснення, реалізація не залежить від ресурсів, засобів держави, рівня соціально-економічного розвитку суспільства, держави. Основу індивідуальної свободи людини і складають негативні права. Юридичне закріплення такої груп прав і свобод людини є Білль про права Конституції США, зміст якого спрямований на охорону особи від різноманітних несправедливих і

небажаних посягань з боку держави, владних структур.

Права і свободи людини і громадянина залежно від спрямованості потреб особи щодо сфери суспільних відносин поділяються на природні, особисті, політичні, економічні, гуманітарні, соціальні.

За сферою реалізації їх в суспільному житті права можна класифікувати на: особисті (громадянські) права; політичні; соціальні; екологічні; економічні; культурні; інформаційні.

Визначемо місце в цій класифікації авторського права. На наш погляд, авторське право слід вважати економічними та культурними правами особи.

Під гарантіями прав та свобод людини і громадянина розуміється система загальних і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень.

Гарантії прав людини і громадянина поділяються на: загальні та спеціально-юридичні.

Загальні у свою чергу поділяються на: політичні, економічні, духовні.

Політичними гарантіями прав і свобод людини і громадянина виступає демократія в найширшому її розумінні – політичний плюралізм і багатопартійність, інститут народного суверенітету.

Економічними гарантіями прав і свобод людини і громадянина є соціально-ринкова економіка, рівність форм власності, свобода зайняття підприємницькою діяльністю.

Духовними гарантіями прав і свобод людини і громадянина слід розглядати панування у свідомості людей і суспільства уявлень відносно того, що саме є людина в цивілізованому суспільстві найвищою цінністю, первинним носієм юридичних потреб та інтересів, головним суб'єктом права. Важливою складовою духовних гарантій виступає повага до права як до ефективного соціального регулятора.

Нормативно-правові гарантії основних прав і свобод людини і громадянина представлені системою норм конституцій-

ного права, що встановлюють і закріплюють основні права і свободи, визначають принципи та шляхи їх реалізації. Нормативні гарантії знаходять своє об'єктивне відображення в системі чинного законодавства України у сфері прав та свобод людини і громадянина, а саме – в Конституції України, законах України та підзаконних нормативно-правових актах.

Процедурні гарантії, які визначають порядок, способи, умови впровадження норм матеріального характеру шляхом чіткого визначення та дотримання процедури їх реалізації.

До інституціональних гарантій відносять інститут омбудсмена, а також відносять установи, які здійснюють контроль за дотриманням прав неповнолітніх, підопічних осіб, ув'язнених. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Зокрема, Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. визначає метою парламентського контролю, що його здійснює Уповноважений:

До юридичних гарантій прав і свобод людини і громадянина належать:

- правові процедури їх реалізації;
- право знати свої права і обов'язки (ст. 57 Конституції України);
- право на юридичну допомогу, в тому числі і безкоштовну (ст. 59 Конституції України);
- на судовий захист, на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових та службових осіб (ст. 55 Конституції України);
- на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діяльністю чи бездіяльністю (ст. 56 Конституції України);
- встановлення юридичної відповідальності за порушення чи обмеження прав людини.

Стаття 57 Конституція України, гарантуючи свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, проголосила захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (1967 р). В п.VIII ст.2 Конвенції вказується, що інтелектуальна власність включає права, що відносяться до: літературних, художніх і наукових здобутків; виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень; захисту проти недобросовісної конкуренції; а також всі інші права, що відносяться до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях.

Так, відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України об'єктами права інтелектуальної власності є: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; копії даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Зазначені об'єкти, за рядом характерних ознак, які мають принципове значення для правової охорони, можна поділити на групи. Так, якщо поняття «літературна і художня власність» відноситься до авторського права, то промисловою власністю складає патентне право і пов'язане з ним законодавство про охорону засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, виробленої продукції.

Також існують результати інтелектуальної діяльності поза рамками авторського і патентного права, законодавства про засоби індивідуалізації. Це інтегральні мікросхеми, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин тощо. Тому поняття інтелектуальної власності, як ми бачимо, значно ширше, ніж поняття літературної (художньої) власності і промислової власності. Безумовно, у кожного зазначеного об'єкта є автор, права якого необхідно належним чином захищати.

Інститут патентного права регулює майнові та особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків. Ці об'єкти об'єднані в рамках інституту патентного права в зв'язку з тим, що винаходи, корисні моделі і промислові зразки мають певні подібності, але разом з тим принципово відрізняються від інших об'єктів інтелектуальної власності. Вони є результатами творчої діяльності, мають своїх конкретних авторів, права авторів аналогічно визнаються й охороняються законом

До творів, що охороняються авторським правом, як впливає зі ст.8 Закону «Про авторське право і суміжні права», належать як обнародовані, так і не обнародовані твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: літературні письмові твори белетристичного, наукового, технічного або практичного характеру (книги, брошури, статті тощо); виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; музичні твори; драматичні, хореографічні твори, пантоміми тощо; аудіовізуальні твори; скульптури, картини, малюнки, гравюри, інші твори образотворчого мистецтва; твори архітектури; фотографії та ін.

До майнових прав автора або іншої особи, яка має авторське право, належать: а) виключне право на використання твору, яке дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом; б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. Це право

передбачає можливість дозволяти або забороняти: відтворення творів; публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічну демонстрацію і публічний показ; розповсюдження творів; здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат; імпорт примірників творів тощо.

Крім цивільно-правової відповідальності за порушення права інтелектуальної власності, яка встановлена ЦК України і переліченими вище законами, КК України також передбачає кримінальну відповідальність за: порушення авторського права і суміжних прав (ст.176), порушення прав на об'єкти промислової власності (ст. 177), незаконне використання товарного знака (ст. 229), розголошення комерційної таємниці (ст. 232) тощо.

На національному рівні, зокрема ст. 54 Конституції України, людині задекларовані: свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку із різного роду творчою діяльністю. Відповідно, в основу цих прав покладено засаду свободи, оскільки творчість і особливо результативна творчість неможлива без неї у відображенні світобачення творця, як охорона та захист його прав, наповнення змістом моральних та матеріальних прав.

Визначаючи місце авторського права в системі прав особи за традиційною класифікацією прав людини та громадянина, його слід відносити до основних культурних прав, яке гарантується державою на рівні конституційних норм.

Ключові слова: права особи, авторське право, культурні права.

У статті розглянуті основоположні права особи, які гарантуються як національним законодавством,

так і міжнародними нормами права. Серед цих прав основну увагу приділено авторському праву особи. Визначено місце авторського права серед інших прав особи. Зроблено акцент на запровадженні гарантій авторського права.

В статье рассмотрены основополагающие права лиц, которые гарантируются как национальным законодательством, так и международными нормами права. Среди этих прав основное внимание уделено авторскому праву лица. Определено место авторского права среди других прав человека. Сделан акцент на внедрении гарантий авторского права.

The article describes the fundamental rights of the person as guaranteed by national legislation and international legal norms. Among these rights is the author focuses on the rights of individuals. The place of the copyright's individual rights. The accent is made on the implementation of safeguards copyright.

Література

1. Адміністративно-правові гарантії реалізації прав і свобод громадян : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 [Електронний ресурс] / Е.О. Олєфіренко; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2006. – 18 с.
2. Конституція України.
3. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Підруч. для студ. неюрид. вузів / За заг. ред. О.А Підпригори, О.Д. Святоцького. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін. Юре», 2003. – 235 с.
4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності // Підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 року і змінена 2 жовтня 1979 року.
5. Цивільний Кодекс України.
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993.